

25
SETEMBRE
2020

POLARITZACIÓ I DIÀLEG EN SOCIETATS DEMOCRÀTIQUES

Kristian Herbolzheimer, director, ICIP

Pol Morillas, director, CIDOB

Héctor Sánchez Margalef, investigador, CIDOB

Al llarg del 2020 el Barcelona Centre for International Affairs (CIDOB), l'Institut Català Internacional per la Pau (ICIP), el Club de Roma i la Fundación Cultura de Paz, amb el suport de la Fundació "la Caixa", han reflexionat sobre els processos de polarització en què es troben immerses les societats democràtiques i els mecanismes de diàleg per a superar-los. Aquest CIDOB Briefing recull les consideracions de les sessions internacionals del cicle "Polarització i diàleg en societats democràtiques", coordinades pel CIDOB, i que han abordat la polarització i el diàleg al Regne Unit; Itàlia; Estats Units; i a nivell global arran de la crisi del multilateralisme accentuada per la Covid-19.

La mobilització política al voltant d'assumptes altament divisius s'ha traduït en una creixent polarització de les societats que habitem, a més d'un qüestionament dels pilars fonamentals dels nostres sistemes polítics. Projectes ideològics antagònics generen actualment una confrontació creixent en societats que veuen aparèixer noves línies divisòries a causa de les disparitats socioeconòmiques, les migracions, el rebuig cap a les institucions polítiques tradicionals o l'encaix territorial.

Sovint, aquestes dinàmiques divisives reverteixen en una simplificació excessiva de realitats cada cop més complexes, sota la forma del populisme, i poden derivar en processos d'involució que posen en perill les bases de les democràcies liberals. Cada cop més, el debat pausat i constructiu entre posicions polítiques antagòniques esdevé la primera víctima en un clima de constant polarització. Creix la confrontació i es redueix la concertació. La qualitat democràtica de les nostres societats i institucions es degrada i, amb això, la possibilitat d'avançar en diàlegs constructius que abordin eficaçment les preocupacions actuals de la població. Malgrat que existeixen mecanismes i iniciatives de diàleg,

també en les societats més polaritzades, aquests són sovint invisibilitats per les dinàmiques més polaritzants.

Per tractar la polarització i el diàleg al **Regne Unit** es va comptar amb **Míriam Juan-Torres**, investigadora senyor a More in Common i **Brian Gormally**, director del Committee on the Administration of Justice.

Al' hora d'analitzar la polarització, és necessari distingir entre la polarització temàtica i la polarització afectiva. Aquesta diferència, present en totes les societats, és la que es dona entre la polarització al voltant d'un tema particular (el Brexit al Regne Unit, per exemple) i la polarització entre grups socials, i que es tradueix en una creixent distància "anímica" entre els seus membres. Aquesta última polarització és la que té més potencial divisiu per a les societats.

Els dos temes més polaritzants al Regne Unit han estat, recentment, el Brexit i la immigració. Tots dos debats han emmascarat consensos socials entorn a qüestions no tant divisives, com la defensa de la sanitat pública o el gènere, mentre que han amagat fractures com l'edat (conflicte

intergeneracional) o territorials (entre Londres i la resta del país). Alhora, el Brexit ha fet aflorar debats territorials que lliguen l'autodeterminació d'Escòcia o Irlanda del Nord a la pertinença a la UE.

Per altra banda, un dels mecanismes de diàleg presents a la societat britànica són les iniciatives ciutadanes anomenades *citizens' assemblies* (Veure Annex). La idea de base és que hi ha un percentatge de la societat que no està polaritzat (o que podria decidir, donada l'oportunitat, no contribuir a la polarització) però que és invisible perquè els debats polaritzats ocupen l'atenció mediàtica. Les *citizens' assemblies* pretenen donar veu i visibilitat a aquells ciutadans que, sobretot a nivell local, no volen contribuir a la polarització de la seva societat.

Un dels marcs que també ha permès el diàleg i el debat polític a Irlanda del Nord han estat les discussions basades en la igualtat i els drets humans, que han facilitat que totes les parts se sentin identificades amb mecanismes de despolarització, mentre que les referències a “nacionalismes

Una de les causes estructurals de la debilitat governamental a Itàlia han estat les divisions i lluites internes en els partits polítics.

buits”, és a dir, basats en la promesa de futurs alternatius sense concreció, han comportat dinàmiques menys constructives.

Per la sessió sobre **Itàlia** es va comptar amb les intervencions de **Paola lo Cascio**, professora d'història de la Universitat de Barcelona i d'**Eva Giovannini**, periodista i escriptora de Rai TV.

El cas italià exemplifica la relació entre societats polaritzades i governs institucionalment dèbils. Itàlia ha tingut 65 governs en els últims 73 anys, convertint la fragilitat governamental en la norma. Hi ha diferents causes circumstancials que han pogut fer caure governs (com per exemple el referèndum fallit de Matteo Renzi) però una de les causes estructurals de la debilitat governamental a Itàlia han estat les divisions i lluites internes en els partits polítics. En la majoria de societats democràtiques, els partits polítics s'han consolidat com un dels actors principals del sistema i la vida pública. En canvi, a Itàlia han contribuït a la inestabilitat del sistema i la polarització de la societat.

El Moviment 5 Estrelles (M5E) ha acabat formant part de dos governs i ha trobat dificultats a l'hora de conjugar les seves reivindicacions anti-sistema amb formar part de l'executiu. La seva debilitat institucional ha pogut doncs contribuir a una societat més polaritzada. En canvi, altres moviments

que han decidit no integrar-se en el sistema polític també han fet difícil articular alternatives polítiques (les Sardines, veure Annex).

En una era post-democràtica (com escriu **Colin Crouch**), els canvis es produeixen a tota velocitat i l'entusiasme pel futur pot transformar-se ràpidament en nostàlgia pessimista i esdevenir ràbia. Aquest sentiment és sovint utilitzat per populistes de tots els signes polítics, també per Matteo Salvini, per a generar polarització. Els mecanismes de diàleg han de posar per davant una òptica de futur i construir un relat que permeti superar els temes més polaritzadors, sobre la base de valors democràtics comuns.

Alhora també existeix el perill que partits polítics es vulguin apropiari de moviments com les Sardines per a instrumentalitzar-los. Amb personalitat i creant un espai propi, les Sardines i altres moviments de base poden trobar la forma de relacionar-se amb el sistema polític i fomentar així espais de diàleg.

La tercera sessió referent als **Estats Units** va coincidir amb el punt àlgid de la pandèmia del Coronavirus, l'assassinat de George Floyd i les dinàmiques polaritzadores protagonitzades pel president Donald Trump. Per a aquesta sessió es va comptar amb **Pau Solanilla**, consultor sènior associat a Ideograma i **Julia Roig**, presidenta de Partners Global a Washington DC.

En el cas dels Estats Units, la presidència de Donald Trump és un símptoma, no la causa, d'una polarització que ha anat creixent els últims 25 anys. Durant aquest temps, la societat estatunidenca, i sobretot la base política republicana, s'ha anat polaritzant fins a desencadenar una reacció identitària contra la globalització i la immigració. Alhora, aquesta polarització ha anat acompanyada d'una “guerra cultural” que té com a objectiu eliminar el contrincant. En aquest escenari de confrontació, el llenguatge ha passat a ser clau. El Tea Party de Sarah Palin percebia la moderació com una feblesa, i l'alt-right, en confluència amb sectors supremacistes, racistes i anti-feministes ha convertit la incorrecció política en una estratègia mobilitzadora que el propi president ha aprofitat.

Per a superar la polarització, cal entendre que les persones tenen múltiples identitats i que aquestes no són fixes. La creació d'identitats inclusives enlloc d'identitats divisives és clau per a fomentar el diàleg. També cal tenir en compte que, en les societats polaritzades, tothom hi juga un paper, segons descriu Bart Brandsma (*Understanding the Dynamics of Us versus Them*, veure Annex): els instigadors (els que se'n beneficien), aquells que es deixen seduir o convèncer, i les majories silencioses. Les persones que es dediquen a bastir ponts entre els extrems han de centrar-se en el sector moderat o en les persones que podrien estar confoses, i escoltar les seves inquietuds. La joventut i els nous mecanismes regeneradors de la política també poden ser mecanismes efectius per a la despolarització (Veure Annex).

La darrera sessió internacional del cicle va tractar sobre la **Covid-19** i els seus efectes per a la cooperació global. Per a aquesta sessió es va comptar amb **Daniela Schwarzer**, directora del *think tank* German Council on Foreign Relations (DGAP) i **Janis A. Emmanouilidis**, director d'estudis del *think tank* European Policy Centre (EPC). Aquesta sessió va analitzar com les tendències polaritzants en què estan immerses les societats democràtiques s'han accelerat amb els efectes de la pandèmia.

El replegament dels Estats Units com a fundador de l'ordre internacional liberal ha dificultat l'entesa amb Europa, alhora que ha contribuït a debilitar-ne pilars fonamentals o a dificultar una posició conjunta envers la Xina. A nivell global, diversos líders polítics se senten pressionats per la gestió de la pandèmia i reforcen la imatge de lideratge interior buscant caps de turc a l'exterior; mentre que líders amb temptacions autoritàries aprofiten la situació per incrementar el seu control intern.

La UE no va gestionar de manera adequada l'inici de la crisi, amb mesures de control en l'exportació de medicaments o material mèdic, el tancament de fronteres i la percepció de manca de solidaritat entre estats membres. A nivell global, la crisi no s'ha traduït en un augment de la cooperació internacional. Així i tot, la cooperació a nivell científic pot ser una conseqüència positiva de la crisi i la UE està en disposició de contribuir a la creació d'un sistema de salut global que reforci les dinàmiques multilaterals i cooperatives.

No obstant, és possible també que la UE quedi atrapada en la rivalitat entre els EUA i la Xina i es vegi forçada a prendre partit, independentment de qui guanyi les eleccions de novembre als Estats Units. Això implicarà que la cohesió interna de la UE es posi a prova. La crisi podria fomentar també que la UE acabés entrant en una fase d'introspecció i que augmenti la polarització en les societats europees, la fragmentació entre estats membres i els missatges autoritaris, nacionalistes i populistes.

Si bé la polarització entre els EUA i la Xina ofereix una oportunitat per un major protagonisme de la UE a nivell global, també fa més evident el repte que la UE parli amb una sola veu. El rerefons el protagonitzen unes institucions multilaterals sota pressió o fins i tot qüestionades, com ara l'Organització Mundial de la Salut, i uns processos de cooperació internacional poc actius, com ara el G7 o el G20.

Conclusions

La polarització instrumentalitzada políticament ha estat, darrerament, una constant a les societats democràtiques: durant el Brexit, amb Salvini a Itàlia i Trump als Estats Units, o entre aquells que, enmig de la pandèmia, fomenten les pors davant d'un futur incert i aprofiten per a debilitar la cooperació multilateral global. El fenomen, però, no és nou sinó que s'ha anat construint al llarg dels últims anys.

La polarització a escala nacional ha conviscut també amb la polarització a escala internacional. Nombrosos estats i actors del sistema internacional posen per davant els incentius negatius per a la cooperació global i prenen decisions unilaterals. Europa, per la seva part, té un clar interès en mantenir i reforçar els mecanismes de cooperació global multilateral, ja que crisis com la Covid-19 mostren la necessitat de comptar amb institucions fortes a nivell global.

Un dels principals riscos de la polarització *temàtica* és que reforça la polarització *afectiva*, que fomenta la construcció d'una identitat basada en allò que diferencia i augmenta la distància amb qui pensa de forma diferent. Aquest fenomen és altament emocional, sord davant els arguments racionals i, per tant, dificulta la tasca mediatra de la política.

Hi ha eines de diàleg que poden revertir les dinàmiques de polarització a nivell nacional i internacional, i també a nivell afectiu:

La presidència de Donald Trump és un símptoma, no la causa, d'una polarització que ha anat creixent els últims 25 anys.

- Quan les institucions o les lleis vigents estan qüestionades per sectors importants de la ciutadania cal trobar un marc normatiu o de valors que faciliti el diàleg. A Irlanda del Nord aquest marc han estat els drets humans i la igualtat. Als EUA hi ha un esforç per articular una nova narrativa que convoqui i uneixi una societat amb múltiples identitats.
- Per potenciar el diàleg és necessari entendre la psicologia de la població polaritzada, emprar un llenguatge respectuós, tenir capacitat auto-crítica, crear múltiples espais per a dur-lo a terme, i reconèixer l'altra part com a legítima.
- Les dinàmiques de polarització emmascaren la diversitat que hi ha en totes les societats. Com més posicions i actors estiguin representats en un diàleg, més augmentarà la seva legitimitat i la seva capacitat de superar les tensions.
- Davant les dificultats per encarrilar el diàleg cal crear nous espais de participació o posar atenció a dinàmiques polítiques constructives en altres nivells. Al Regne Unit i Irlanda s'han impulsat assemblees o fòrums ciutadans per tractar temes polaritzants. A Itàlia, el moviment de les Sardinies convoca sobretot al jovent, amb una aposta explícita per combatre el racisme. Als EUA el diàleg social i polític fructifica sobre tot en alguns municipis i estats que valoren la concertació i reconciliació.

- Els casos italià, nordamericà i també les dinàmiques globals actuals mostren que, com més dèbils siguin les institucions democràtiques i els fòrums multilaterals, més augmenta la polarització i es redueix l'espai de diàleg a escala internacional.
- Per tant, és fonamental reforçar i preservar les institucions i les normes democràtiques locals i nacionals i també les institucions multilaterals internacionals. Si avui no poden donar resposta a unes dinàmiques socials i polítiques canviants, caldrà estudiar un procés de reforma inclusiu i de consens.

Un dels principals riscos de la polarització temàtica és que reforça la polarització afectiva, que fomenta la construcció d'una identitat basada en allò que diferencia i augmenta la distància amb qui pensa de forma diferent.

Annex

Aquestes són algunes iniciatives que es mencionen en el CIDOB Briefing n° 24 per despolaritzar les societats democràtiques i algunes que, tot i que no es mencionin en el document, hi aporten un valor afegit.

Aquesta llista té caràcter informatiu i no és de cap manera exhaustiu.

Regne Unit

Citizen's Assemblies

Sobre temes concrets

- Sobre **Assistència Social**
- Sobre **Canvi climàtic**
- Sobre el **Brexit**
- Sobre el **funcionament de la democràcia** al Regne Unit

De caràcter regional

- A **Irlanda del Nord**, sobre com es poden encarar temes polaritzadors
- A **Gal·les**, per debatre sobre la "Devolution"
- A **Escòcia**, com a eina per integrar la ciutadania en la presa de decisions

Itàlia

- **6000 Sardine**: Un moviment ciutadà que neix amb la intenció de promoure una ciutadania activa com a pràctica política i com antídote contra el populisme.

Països Baixos

- **Inside Polarisation**: Una consultoria que ensenya als professionals "del mig" com explorar posicions efectives, reconèixer les seves (im)possibilitats i establir una estratègia de (des)polarització. Un dels consultors és l'autor d' *Understanding the Dynamics of Us versus Them*.

Estats Units

- **Better Angels**: Una societat que es dedica a preservar la història dels Estats Units donant suport a tota classe d'iniciatives que destaquen el que uneix i ha unit a la societat estatunidenca.
- **Better (Braver) Angels**: Una organització ciutadana que uneix als estatunidencs blaus i vermells en una aliança per despolaritzar els Estats Units.
- **The Depolarization Project**: Un projecte que va néixer d'un curs a la Universitat d'Stanford després de les eleccions de 2016 amb l'objectiu d'ajudar la gent a escoltar, aprendre i dirigir. Fan investigació sobre les estratègies que funcionen i ofereixen cursos de formació a empreses, estudiants, comunitats, i animant els líders a obrir-se a canviar d'opinió.

A nivel global

- **The Commons Project**: Una organització sense ànim de lucre per a que totes les persones es puguin beneficiar de la tecnologia i les dades i puguin mantenir el control de la vida digital.